

MUSEO ETNOLÓGICO DE NONASPE / MUSEU ETNOLÒGIC DE NONASP

"Lo museu parla"

El patrimonio cultural lingüístico aragonés en el Bajo Aragón-Caspe. Memoria oral, año 2016

El patrimoni cultural lingüístic aragonés en el Baix Aragó-Casp. Memòria oral, any 2016

Organiza: Amics de Nonasp

Colabora: Gobierno de Aragón e Institut Ramon Muntaner

ENTREVISTA A JOSÉ NAVARRO LLOP (Margener)

DATA I LLOC DE NAIXEMENT: 1933, Nonasp

DATA I LLOC DE L'ENTREVISTA: 02/04/2015, casa de l'informant

ENTREVISTADORA: Pepa Nogués

DURADA TOTAL: 1h00'57''

SUPORT: VÍDEO

FORMAT: MP4

...

P: El seu nom?

R: José Navarro Llop

P: Vostè va nèixer a Nonasp ? Quin any ?

R: A Nonasp a 1933

P: I els seus pares eren de Nonasp, el dos ?

R: Tots dos.

P: I com se dia son pare ?

R: José Navarro Ráfales

P: I també va nèixer a Nonasp ?

R: si

P: l'any no el sabem, però

R: L'any 2 (1902)

P: Ah molt bé! I la seua mare?

R: Pilar Llop Andreu i va nèixer aquí al poble, a l'any 7 (1907)

P: El seu pare quin ofici tenia?

R: Agricultor

P: I los pares del seu pare?

R: Los pares del meu pare, o sigui, eren agricultors.

P: I la seua mare.

R: Pos també agricultors.

P: I los pares d'ella? La seua mare, les coses de casa
R: Les coses de casa i l'agricultura, sí.
P: Vostè va estar aquí al poble, va anar a l'escola al poble, de petit?
R: Jo vaig anar a escola hasta els nou anys.
P: I als nous anys ja...
R: A la agricultura.
P: A treballar
R: A treballar al camp
P: Però ja perquè no va tornar cap dia o perquè...
R: No, perquè tenia que anar al camp: O sigue vaig començar, ja hi anava antes al camp, però dies solts. Però a partir dels nous anys, llavors ja hi anava seguit.
P: I ja no va tornar a escola.
R: No
P: Ni quan plovia
R: No, no quan plovia
P: Molt bé. Vostè se'n recorda quin mestre va tindre aquí al poble, o
R: Aquí al poble, jo vaic anar en donya Maria i després al puesto de donya Maria va vindre Mossen Alejandro, el capellà que hi havia al poble.
P: I durant la guerra se van interrompre les ..
R: Això era després de la guerra, eh?
P: Clar, vostè va nèixer al 33, va anar a partir dels 6 anys.
R: Sí, a partir del 6 anys, que tot això és fora de..
P: Que es just després de la guerra.
R: Sí, després de la guerra.
P: I com va continuar la trajectòria, va continuar treballant d'agricultor?
R: D'agricultor, pos hasta que tenia 22 anys. Bueno, l'últim mestre que vaig anar, l'últim any, era Don Vicente. Després de mossen Alejandro. L'últim any que ja vaic passar als grans, que la mitat del curs ja no hi vaic anar però va ser en Don Vicente. I ja treballava sol d'agricultor i després a l'estiu anava a aids a batre a la Mussara.
P: Que a on està això, al Priorat?
R: No, és a
P2. Baix Camp o Alt Camp no?
R: No, es a l'Alt Camp perquè és la muntanya de Prades.
P: I això, com és que anava allí? Perquè coneixia algú d'allí?
R: Sí, la meua germana estava servint a Reus i allà on estava servint tenien una finca a la Mussara, al mas de l'onclet. I el primer any que estava allí va vindre un senyor a fer uns marges i jo li ajudava
P2. I este home era d'allí, de la zona?
R: Era de la zona d'allí, sí.
P: I allí va ser un se va iniciar en l'ofici de marger
R: I després al segon any que hi vaig anar, pues en ves d'ajudar-li, los feia jo directament, allí. I llavors, pues, com aquí l'asunto de la agricultura estava molt malament, pues el meu cunyat me va dir que anessa a Castelldefels., a treballar allà.
P: Això a partir dels 22 anys
R: Sí, va ser l'any que els de la quinta meua van anar a la mili.
P: Pos del 21 o què?
R: No, l'any que es fa els 22 és l'any que es va a la mili.
P: I vostè no va anar a la mili?
R: No, em vaig lliurar per fill de viuda. El meu pare va morir que jo tenia 14 anys. I llavors allà el meu cunyat va dir que era paleta. Jo no m'ho creia però. I vaig anar a treballar d'aprendis. Llavors què vol que li explica lo ....
P: Bueno, un poc resumit tot lo de...

R: Lo dels marges?

P2. A la Mussara, quantes voltes hi va anar a fer marges.

R: Hi vaig anar, és que anava a ajuda'ls a batre i allos què, inclús per a vigilar lo gra que sortia pal propietari d'allí. I después van fer la carretera que va de la Mussara a Mont-ral i clar, pos al fer la cerretera, allòs que tallen terra i això pos llavons vam fer marge de pedra i aquells marges el vaig fer jo.

P: Pos si vol acabem primer la trajectòria i después ja anem a parlar més de lo dels marges. A partir dels 22 se queda a Castelldefels?

R: Si, despues ja me'n vaig a viure a Castelldefels, Ja canvia tot. O sigue, els marges de la Mussara va ser estant jo aquí encara, va ser l'any 52, 53 i 54, van ser aquests anys.

P: I després està a Castelldefels i ja se queda per Castelldefels, per Barcelona

R: A Castelldefels ja me vaic posar a treballar de paleta. Que el meu cunyat me va dir que anesa a treballar per a la Rocalla, la fabrica Rocalla, però ya estava jo treballant allí i em va dir, diu, "quin dia vens per fer la fulla per entrar a la Rocalla?", No, dic, "a la construcció es guanyen més quartos. Ja no m'interessa a la Rocalla" I vaig continuar treballant de paleta.

P: D'ajudant i després

R: No, no, vaic començar d'aprendís. El meu cunyat ja li va dir al contratiste que jo era mig paleta d'aquí del poble, pos ya vaic començar d'aprendís. I així viac continuaR:

P: I se va casar a Barcelona,

R: A Castelldefels, sí.

P: I la dona era de Castell...

R: Bueno era de Castelldefels, havia nascut a L'Hospitalet, però vamos, vivia a Castelldefels

P: I com se dia la seua dona?

R: Maria Dolores Garcia Roman.

P: I van tindre vostès una filla ...

R: una filla i un fill.

P: I ja va continuar vostè de paleta i va anar pujant fins que se va fer la seua empresa

R: O sigue, llavors mos van ajuntar quatre paletes i mos vam posar a treballar a preu fet. I agarrant faena..

P: A partir de quan anys tindrie?

R: Pues, això seria l'any 58, por ahí, pos ja en tindria 25 anys, sí. I llavors pues, treballàvem a preu fet i vam comprar un terreno, vam començar una casa per conta nostra, fora d'hores de treball, vam fer el sótano, la planta baixa i l'entresol i después pos ja vam començar seguit i vam acabar aquella casa i en vam fer un altra i un altra hasta que mos vam jubilaR:

P: I així es va ser gran promotoR:

R: Bueno gran, naem fent. Potser haurem fet uns mil pisos o per ahí, poc mes o menos.

P: I vostè l'ofici de paleta se l'ha ensenyat la pràctica

R: Hombre, la pràctica de ..., treballant, bueno si. Jo era ja aficionat a fer coses. Per això lo meu cunyat diu tu, (...) quan me va dir que havia dit que era paleta, li vaig diR:.. bueno... i me va dir allí n'hi ha aprendissos que en saben menos que tu, diu. Los coses així. I claro, pos, sobre la marxa van aprenent.

P: Parlem de lo de picapedreR: Vostè va aprendre allà i després i després aquí al poble va conèixer alguna persona que en sabies fer o...

R: No, no, no. Ho sigue aquí lo que passe, el meu pare també era aficionat a fer coses de pedra. Bueno, és que antes aquí tota la construcció es feie de pedra. El meu pare va fer un mas d'una finca que treballave, allí el germà d'ell i jo feia de peó.

P: Això quan vostè era menut

R: Això tindria pos 8 ó 9 anys, no en tindria més no, quan vam fer el mas aquest i aquell mas, ja dic, lo va fer el meu pare i el seu germà que ni la un ni l'altre eren paletes, però, ho sabien fer i aquí al poble també havia fet alguna paret de pedra, però allòs de dependre dependre pos no. Lo que passe que jo ho he sabut fer tot. Perquè quan, la primera casa que vam fer, la instal·lació d'aigua i llum, perquè después vaic passar a ser lampista. O sigue, a Catalunya el

lampista es l'electricista i fontaner: Pues la primera casa que vam fer pa nantres, la vam instal·lar tota d'aigua i llum un senyor que venia a fer hores per la tarde quan plegave i jo. I llavors la segunda casa que vam fer, que hi havia 24 pisos, aquella la vaic instal·lar jo tota completament. Después ja vaig deixar d'instal·lar i de ser paleta. A la tercera casa ya no hi vaic fer res. Llavors ya me vaic dedicar al despatx. D'allavors ya m'he passat la vida d'administratiu. I claro, se he fet alguna cosa, com aquí esta casa (la que estem) que la vaic fer practicament la mitat jo. I aquella altra (la del costat) entre un peó i jo la fam fer tota. Però això ja ha sigut com a hobby.

P: I per a fer marges vostè va trobar diferències entre com treballaven a la Mussara i aquí?

R: Sí. Normalment aquí apenes hi ha de marges fets com se feien a la Mussara. Aquí els marges el solien fer com feien les parets, en ves de fer .... Sin embargo allà a la Mussara i com lo que yo he fet aquí, no gaires, se fan d'un altra manera. O sigue, se fan les pedres dretes i ben apretades per a que quedin fixes. Aquí no, aquí fan los marges igual com si fossin una paret.

P: Però la fan a plom o en una mica de talús?

R: En una mica de talús

P: en els dos puestos.

R: En los dos puestos, sí.

P: I la pedra és la mateixa? Perquè potser depèn del tipus de pedra?

R: Calissa. Ha de ser calissa. Potser diferent una a l'altre, més grossa més estreta, més d'aixòs, però normalment és pedra calissa.

P: I perquè? Per algun motiu

R: Perquè la pedra calissa és més forta. Perquè l'arenisca, hi ha puestos que es fa en arenisca perquè no n'hi ha d'altra. Però clar, per trabar l'arenisca se desfà més que res. Sin embargo la pedra calissa li piques i fa llesca i aquella llesca la pots clavar entre pedra i pedra i queda fixat. En l'arenisca això és difícil de fer:

P: I perquè creu vostè que es feien diferents. Potser a la Mussara el terreno és més pendent, no? Hi ha més erosió?

R: No, és que a Catalunya, no és sol a la Mussara, lo que és a Catalunya, per totarreu veus los marges i estan fets d'esta manera que els feien a la Mussara. Que si vas per aquí per Falset, per Riudecols i tot aixòs que ... ara tots aixòs està desapareixen, però antes, per exemple, hi havia una tira d'avellaners i havia un marge que aguantava la terra per aquells avellaners. Ara ho fan tot al revés, ara trauen lo marge i deixen en pendent tot perquè com ho reguen en goteo, pos no necessiten que s'hi embalsi l'aigua. Antes se feia el marge per a que l'aigua no marxés i ara això no te cap importància.

P2. però tampoc no hi ha gaire diferència entre el marges d'aquí de Nonasp o el que puguen fer a la Pobla o...

R: No, a la Pobla me sembla que ja els fan com a Catalunya, me sembla, no ho he vist.

P2. Que voleu dir que collen més la pedra, que l'assenten més, que aquí va més a l'ample...

R: No. És que aquí tenen la mania de fer com una paret normal la pedra en sec. I la pedra en sec es molt diferent, perquè primera no hi ha de tocar la terra darrere. Segunda que s'ha de ficar una pedra així, no la pots bellugar: Ha d'estar travat. És de la manera que encara que salti ... Aquí a la Mussara van fer una alcantarilla a la carretera i la part de baix faig fer un marge de 30 x 30 x 50 d'alt, per a que l'aigua no entrés al treballat. I estan allí va fer una tormenta i va saltar l'aigua per damunt del marge este i no va bellugar ni una pedra. Si allòs hagués estat fet com una paret normal s'ho hagués emportat. Sin embargo, no va bellugar una pedra.

P: I aquí quan hi ha riuades així, vostè vol dir que aquí el marges son més fràgils i se'ls pot emportar més fàcil.

R: Aquí si fiquen pedra molt grossa i la fiquen molt escalonada s'aguante, però és diferent. No sé, clar que estem dien de marges n'he fet algú, però tampoc m'hi he dedicat, no soc un professional de fer marges.

P: I quins ferraments se necessiten per fer un marge.

R: Per fer un marge, pos un cordill i un martell i res més.

P: I escarpe també, per a tallar les pedres

R: No, les pedres se tallen en martell. És que no es pica la pedra de cala, se talla en martell.

P2. En martell normal o en maceta? Perquè aquí al poble utilitzen la maceta...

R: Aquí al poble, lo meu pare tenia un martell d'estos que tenien punta que pa la pedra va molt be. Però jo este martell me'l vaig emportar a Castelldefels i no se que es va fer perquè clar, el vaig deixar d'usaR: I després he mirat en ferreteries a ver si en trobava un i no n'he pogut trobar de martell com aquests.

P2. El ferrer de la Fatarella n'he fa a mà, d'estos.

R: Ah, prou però ja ara.... Ho vaig estar mirant per el marge este que vaig fer al voler, que la vaig fer més que res per replegar la pedra que hi havia per allí escampada i ficar-la al d'això i vaig estar mirant a ver si trobava un martell i vaig fer en la maceta normal esta de paleta perquè martell, ho vaig mirar en algunes ferreteries i no en tenien.

P: Així cordill, martell i la pedra. I la pedra aprofitaven les que hi havia in situ

R: És clar, és que ho has d'aprofitar tot. No, és que després si es fa en sec interessa al darrera ficar bastanta pedra també, no la cara del davant sol.

P: Esta pedra de darrera té un nom?

R: El ripio. La que sobre, la grossa la fiques a la cara del davant i tot lo demás se fica darrera.

P: I quina funció té?

R: Per a que la terra no toco les pedres del davant, perquè lo dolent és que si hi ha terra entre les pedres quan plou, la terra rellisca i llavors solen relliscar les pedres.

P2. Que és lo que deuen fer aquí el poble, que posen la pedra directament tocant la terra.

R: Junt en terra

P: I no fan el ripio, aquí al poble no li fan este reforç del ripio..

R: És que... clar, aquí al poble depèn de qui ho fa, aquí cada un ho fa a la seua manera.

P: Però quan vostè deia que la feien com una paret se referia a això

R: A això, sí.

P: Les pedres tenen algun nom conforme van col·locades, per exemple se diu, la primera fila, això te algun nom especial?

R: No

P: La base, per on comencen

R: Si bueno, sempre mirar de baixar una mica més de la terra

P: Fan fonaments

R: Sí, bueno, no és fonament sinó més que res per a que no quedi damunt terra, perquè clar si la terra de davall marxés llavors te poca d'allò, ara ha de tindre algo de base

P: I quina altura seria esta base...

R: Pos si, de deu centímetros a un pam. Depen a quin puestos està. Més que res és per a que mai marxo la terra del davall

P: Depen també de com és la terra

R: Exactament

P: Així vostè no anava reomplint de terra el marges per a falcar les pedres, no, és pedra seca

R: Pedra seca

P: No utilitzava mai cap tipus de ciment..

R: Bueno és que si gastes ciment, llavors ja és un altra cosa. Son coses diferents. Per exemple, aquestes (les de la casa) estan ficades en ciment i per darrera en un tauló ple de ciment.

P: Són decoratives

R: És per veure la pedra, i per aguantar també, però per a l'agricultura no es fa això normalment.

P: I el drenatge era per tenir drenatge quan plovia

R: No, no interessa, si un cas ha de passar per damunt. Perquè drenatge no, normalment els marges se fan per aguantar la terra i l'aigua. No interessa que marxo l'aigua. Drenatge no se'n fa caP:

P: Per a carregar les pedres, per a transportar-les, això que hi ha al museu

R: Portar les pedres, se podien portar o en carro o arrastrades, hi havia una cosa que era una fusta que ho arrastrava un animal. No tinc ni idea del nom que tenia

P: No ho ha vist vostè en funcionament

R: Ho he vist, somerament n'he vist algun però que no ho he fet servir mai ni se el nom que tenia. Algo hi havia, una fusta que ho arrastrava un animal i es podia posar 4 o 5 pedres

P2. Com una A, no? Dos juntes i una travada

R: Bueno, per davant sempre portava una cosa així (referint-se a una forma horitzontal) agafat en dos cordes o dos tiros i ha de portar una cosa per a que no toco a l'animal los tiros, però no tinc ni idea del nom que te

P: I gastaven un cabàs per a carregar pedres

R: Allò és per arregar pedres petites. Per exemple aquí al volter en una plataforma darrera d'un tractor les vaig replegar, busques la cosa més pràctica que hi ha. Ara, se fa de moltes maneres

P: Tos els marges que va fer tenien la mateixa funció o eren diferents tipus

R: Los que vaig fer allà a la Mussara, un que en vaig fer eren pa fer com una espècie de parapeto per a que no passés l'aigua al bancal i altres a la carretera que van fer una tallada de terra per a que no es desfés la terra vaig fer ... i un altre que va començar el senyor aquell que va vindre i després lo vaig acabar jo era davall una alzina que feia una pendent per a que quedés pla davall de l'alzina per poder posar-te a la sombra. Allò era casi gairebé de jardiner

P: Però no era per a protegir l'alzina, era per a ..

R: Era per a que tingués un replà allà a la sombra

P: A veguades es fa per emboltar algun oliver per a protegir les rails

R: Però això és per l'agricultura i allò era per a la vora del mas, en pla de jardineria. Ara tampoc no n'he fet tants de marges

P: I aquí vostè si que va participar a fer parets del mas este que feia son pare

R: No allí feia de peó, allí portava pedra en lo carro i pastava fang perquè allí es feia tot de fang i pedra

P: Les parets per a una casa si que se reomplen en pasta

R: És que per a fer les parets per a casa antes, ara ja no es fa així, però es feia pedra i llavors si es feia fang per a que s'asentès, allò ni hi tocava l'aigua perquè lo dolent de la terra és l'aigua que ho reblanís

P: Clar, sinó el fang és dur

R: Exactament, però per a fer una marge s'ha de fer en sec per a que no se reblanisque i rellisqui, però per a les cases que aquí antes totes se feien de pedra i fang

P: Com se preparava la pasta

R: Pos es cavava a terra si era terra bona pos se tirava aigua i en una aixada se pastava

P: I quina terra s'hi posava

R: Mes aviat terra que no hi hagués pedra, que fos algo d'argila

P: La que anava millor era l'argila?

R: Si clar, perquè tenia més corretja

P: Corretja?

R: (...) Aquí parlo d'una manera que mos inventam molts noms

P: Corretja que vol dir, que siga elàstica

R: Que te elasticitat, que no es trenqui

P: Així pot aguantar los moviments de la casa

R: No, no perquè quan se seca queda firme, però que no és una cosa que es desgrana

P2. I palla no se'n posava de palla

R: No, aquí no. La palla s'ha usat a molts puestos que feien blocs. En alguns puestos feien toves per fer corrals, per fer construccions així petites i feien toves i ficaven palla, perquè la palla lliga

P: I això vostè on ho ha vist? En quina zona?

R: Més que veureu, ho he sentit dir en algunes zones que no hi ha pedra com aquí (...) Però de veureu fer no ho he vist fer (...)

P: I altres tipus de construcció en sec que hagi vist per aquí per Nonasp, pel terme, pos cabanes

R: No, no, aquí de pedra en sec no n'hi ha

P: O de pedra en fang

R: De pedra en fang sí, les cases totes (?)

P: I per exemple forns o cabanes?

R: Forn. És que el forn és diferent. Perquè el forn també es feia en toves de fang, però aquí no s'hi posava de palla. Les toves se coïen en lo forn i aguantava...

P: I això eren forn de pa?

R: Sí, sí, forn de pa. Los forns, per exemple per fer guix, això es feia un forat a terra. Per fer un forn de guix...

P: Vostè ho ha vist fer o n'ha fet?

R: Jo n'he fet, en lo pare.

P: Això també ens ho ha d'explicar, com se fa.

R: És que jo he fet tots los oficis. He fet hasta de contable, sense anar a escola.

P: I el forn de guix com se fa?

R: El forn de guix és molt fàcil. Es fa un forat al terra, sinó està fet, que alomillor hi ha puestos que ja el trobes fet perquè és al puesto que hi ha guix.

P: I el fa aprofitant un pendent?

R: Sí, normalment se fa aprofitant un pendent perquè per baix has de fer un forat per portar la rama, la llenya. L'has d'anar ficant per baix i a un puesto pla no pots feu perquè no eixiria bé. Es fa un forn redó, de metro i mig, segons el gran que el vols fer i a la part de baix fas una "sanja" per clavar la llenya i s'agarra la pedra de guix i es comença a emparellar en sec i l'has d'emparellar en redó (...) i a dalt ho tanques, vas emparellant i vas estretint, vas estretint fins que es tanca, i després a fer foc per davall.

P: I el guix són pedres de guix, el que es fa és escalfar-les---

R: No, no, escalfar-les però bastant. Si el fols fer una mica gran, pos alomillor et pases un dia i mig fent foc allí davall, hasta que veus que està cuit.

P: I quan està cuit que vol dir, que es pot desfer després la pedra

R: Després se pique i es fa pols

P: I ja esta pols és guix directament, no cal fer-li res més.

R: No, no, és guix, clàr: La pedra ha de ser de guix, perquè si ho fas en pedra de cala, fas lo mateix però te surt la calç. La calç se fa igual que el guix (...)

P2. I n'hi ha aquí al terme dels dos tipus de pedra

R: De guix no n'hi ha gaire (...). De cala sí, aquí a Nonasp de cala hi ha barbaritat

P: I el guix i la calç s'utilitzaven per a la construcció de marges, però per a les cases o per a dins.

R: El guix se gasta per a dins de les cases. El guix a l'exterior no s'hi pot posar: Antes aquí s'hi posava, a les façanes s'hi ficava guix, però era guix d'aquí que és mes fort que el que fabriquen.

P: I la calç per a que s'emprava?

R: La calç aquí antes se gastava per a blanquejar, per a pintar les cases. No hi havia altra cosa. No hi havia pintures com ara. Per a l'interior: Aquí al poble no es gastava pràcticament per altra cosa. A altres puestos se gastava per a fer argamassa, per emparellar "ladrillos" i per emparellar pedra. També se gastava la calç en arena i una mica de ciment. Però antigament ni ciment tampoc perquè no n'hi havia. Antigament se feien els murs en calç i arena. El que pasa que això hasta dintre de 30 o 40 anys no es du: No és com lo ciment que es fa dur de seguida, però això després és mes dur que el ciment.

P: Així la paret d'una casa se podia reomplir amb argila o amb calç

R: Aquí al poble no es feia en calç, la pedra. La torre del campanar d'aquí de la església, aquesta se va fer, perquè també hi vaig treballar jo. No gaire, però s'hi anava a fer uns jornals graciosos que li deien..

P: Graciosos?

R: Pos cadascú del poble tenia que anar un dia o dos a ... graciosos perquè no pagaven

P: Per la gràcia de Déu.

R: Exactament. I es va fer tota en calç i arena i una mica de ciment, el campanar de l'església.

P2. Que és de l'any que posa allí, de l'any 50 i algo

R: Sí, dels anys 50 o per ahí, serà.

P: Tenim lo forn de guix, lo forn de calç que això hi va fer en son pare quan era menut, abans dels 14 anys

R: Sí

P: I altres construccions de pedra que trobem, alguna font

R: És que aquí antes totes les construccions se feien de pedra, però no es feia cap cosa especial

P2. I d'estes de volta n'heu vist fer?

R: No, Bueno n'he vist fer una, que la van fer dos o tres voltes i les dos o tres voltes va caure- si l'hagués fet jo, avui, no cauria

P: De cabanes d'estes

R: Això va ser una bassa al mas que tinc. La va fer dos voltes el pare i li va caure i després la va fer el marit d'una cosina del pare i també va caure, i aquell era paleta

P: Que era una bassa? I portava una volta, que era, una cisterna?

R: Sí, una bassa, o sigue, una cisterna d'aigua per el mas i el trebol el va fer el meu pare, jo li ajudava i el va fer de pedra volta (...) però no era culpa de que estava mal fet. La culpa era que no tenia força als costats i una cosa que es treballa en arc ha de tindre apoyo (...) però mon pare això no ho sabia, ni els paletes d'aquí (...)

P: I als marges n'ha fet amb escales o n'ha vist vostè fer? D'escales seguides al marge, per a poder pujar d'un bancal a l'altre

R: Ah! Si. Jo n'he vist però al ficar una pedra, fiques un parell de pedres. Bueno aquí a la bassa esta també el pare els hi va posar dos pedres, però al caure-li el "techo" se li va emportar les escales. Si a l'algars tinc un tros que al marge hi havia dos pedres per a pujar, però jo no ho he fet

P: I alguna altra cosa al marge, per exemple, aprofitem petits forats per poder guardar el canti a la sombra o algun compartiment així

R: No, no. Als marges això no, als masos sí que es feia una espècie de "trampilla" per a posar les coses, com una finestra petita però sense foradar (...)

P: Quin contrats no? Del camp a fer pisos a la ciutat

R: És que jo he fet de tots los oficis. He treballat a la mina

P: A la mina, a quina època hi va treballar, abans de marxar del poble?

R: Sí, l'any 55, tres mesos, octubre, novembre i desembre. En dos mines.

P2. A Mequinensa?

R: A Mequinensa, no, perquè era a la Granja (d'Escarp) a la Vall Fera (?) i l'altra a la vora d'Almatret. A la primera me van ficar a un "canyo" que l'havien deixat abandonat perquè anava malament i quan portava tres o quatre dies l'encarregat me diu: "vostè sap emparellar pedra, m'han dit". Dic: "Sí, una mica". Diu: "vol fer d'esponer?" Dic "pos vale", por lo menos me guanyaré el jornal, perquè de l'altra manera no me'l guanyaré. I un parell de setmanes faig estar fent d'esponer, que en pedra se tapen los "canyos", en la mateixa pedra que surt de la mina se fa una paret

P2. Per a que no caigue..

R: No, allà on entre el "canyo" per on s'ha tret lo carbó (...)

P: Quants germans eren vostè

R: Tres

P: I vostè quin ordre és?

R: El més petit

P: I el més gran era..

R: Ma germana, Rosa

P: I després ve?

R: Pilar

P: És a dir que vostè és l'únic xic, no?

R: Sí. Pilar ja es va morir

P: I de les terres de la seua família? A vostè no li van plantejar de quedar-se per a treballar les terres

R: Bueno, aquí el problema era de que les terres donaven molt poc i no en teníem mes i treballàvem terres a mitges, per això ja veia que la cosa no funcionava

P: I vostè va marxar i aquí se van quedar la mare en les dos germanes

R: No, no. Estaven les dos casades. La una estava a Castelldefels, que és on vaig anar jo i l'altra estava a Reus.

P: Les seves germanes van anar a servir a fora i ja se van quedar?

R: La segona (Pilar) va anar a servir i es va casar en un d'aquí del poble i va continuar allà. I la més gran se va casar aquí i van anar a viure allà (Castelldefels)

P: I la seva mare se va quedar al poble, no?

R: Sí

P: I d'aquella època hi ha mes gent del poble que van anar més lluny, a l'estranger?

R: Aquí mes van anar a Catalunya que a cap puesto. A l'estranger van anar pocs

P: I de la seua quinta, quants van marxar?

R: De la meua quinta pos tres ja estaven fora, inclús ja no van quintar ni aquí.

P: És a dir, la majoria

R: No, aquí quan mos van medir, estàvem 8 i tres estaven fora, que recorda.

A partir d'aquí ja parlem de l'escola.

P: Aprofitarem i parlarem de l'escola. Se'n recorda records de l'escola?

R: M'acordo com si fos avui.

P: Anaven xics i xiques separats, no? Se'n recorda de quants eren

R: Sí. Anàvem separats. Aquí hi havia quatre aules, dos de xics i dos de xiques. Els petits i els mes grans, igual xics que xiques. Les de baix eren dels xics i les de dalt eren de les xiques.

P: de totes les edats, junts

R: No, Me sembla que de 6 a 8 eren en un aula i de 8 en endavant era l'altra. Eren los petits i els grans.

P: I quants eren mes o menys en la seva classe?

R: Això sí que no ho sé. Potser serien uns 40.

P: I cada classe tenia el seu mestre

R: Si, quatre mestres.

P: I els pupitres eren com aquesta classe que hi ha al museu?

R: Sí, de dos asientos i la taula i el tinter allà al mig això sí. La taula del Museu és la que teníem aquí al col·legi. A la de grans sol hi vaig anar part d'un curs.

P: I la que era de petits, se'n recorda que feien a classe?

R: Sí, o sigue llegeir: M'acorde que dibuixàvem a les finestres, per a calcaR: La dels petits, l'últim any me van donar un diploma. Los dos diplomes de primers me'l van donar a mi i a un altre. Los números sempre m'han agradat. Així com la lletra no n'he deprès mai, els números m'han agradat sempre.

P: I ja li ensenyàvem a sumar, restar

R: Vaig arribar a fer hasta "raíz cúbica"

P: Ah si? Però allí a escola?

R: L'últim any vaig arribar a fer "raíz cúbica" i tot. Passa que ficaven un problema i quan lo feia sempre el mestre me deia: "si, el resultado està bien, dice, però si lo hicieras de esta manera és más fácil". Sempre anava a buscar, lo resultat lo trobava, però sempre em deien que no es

tenia que fer així. Però jo treia el resultat a la manera que fos. I després estant aquí, pues i després estant aquí vaig estudiar de ràdio i televisió.

P: Això quan?

R: Estant aquí al poble encara.

P: I com estudiava això?

R: Per correspondència.

P: I se'n recorda el nom de l'acadèmia?

R: CCC

P: Ah si. Vostè va eixir d'escola que sabia llegir i escriure bé?

R: D'escriure no. No he sabut mai per a que serveix una "h" ni perquè s'ha de ficar "b" o "v", això no ha sabut mai.

P: Però va estudiar per correspondència sol?

R: Vaig estudiar ràdio i televisió, la teòrica la vaig fer tota, aprovada. Tenies que enviar les respostes, te dient si estava bé o hi havia alguna pega i vaig fer el curs. O sigui el vaig començar aquí, però el vaig acabar a Castelldefels. Vaig fer un comprovador de vàlvules quan vaig acabar la teòrica. La pràctica te la tenies que fer tu perquè sabies la teòrica. I vaig començar a muntar una ràdio, però no vaig acabaR: Però la ràdio està allí.

P: Este ofici no el va acabar de desenvolupar

R: No, per culpa de la novia i per culpa dels socis. Ja no tenia temps. Era una cosa que era per a molt temps, però se'm va acabar el temps.

P: I se'n recorda quan anava a l'escola de menut, quins jocs feien entre

R: Allavons els únics jocs que hi havia eren a jugar al futbol en una pilota de draps o a córrer o coses d'aquestes. No n'hi havia de joc llavorens de cap classe. A més començàvem als 6 anys. No és com ara que comencen als dos anys o a l'any. No hi havia jocs.

P: I hasta els sis anys que feien? Estaven a casa...

R: A casa o al camp ja. A plegar olives o a fer coses que feies. La vida era així.

P: I ja quan es va jubilar ha tornar a viure a Nonasp

R: A Nonasp, si. A l'estar ma filla aquí, perquè sinó és possible que no.

P: No, on li agrada viure més a vostè?

R: Aquí, al poble, però has de tindre algú. En realitat quan em vaig jubilar, antes de jubila'm en la dona dèiem de vindre aquí però, diu, sí però hem de viure separats. I va ser quan vaig fer esta altra casa. I així estàvem junts però cadascú a casa seua. Perquè esta casa la vaig fer per a vindre de vacances com qui diu, però ma filla es va casar i es va quedar a viure aquí. Veníem però de vacances i estàvem junts. Però per a vindre a viure seguit la dona diu (...) si no hagués estat ma filla aquí pos no sé el que haguéssem fet però ja és mes difícil

P: I si s'hagués quedat al poble? Sense marxar fora

R: Una de les coses que vaig començar a estudiar ràdio i televisió va ser per això, per a vérem si podia fer alguna cosa. No hi havia vida. Això passa com totes les coses, si un està mig bé pos continua ? però si un veu que està la cosa malament pos has de canviar i jo vaig canviar i m'ha anat molt bé a la vida. Però si un te. Aquí tinc amics que tenien mes terra i estaven mes bé i així han continuat

P: cada ú fa la seua

R: Exactament. Los que passa és que he fet tants oficis i tantes coses ... una vegada vam muntar l'empresa, quan vam acabar la segunda casa pos ja m'he dedicat mes al despatx que res, perquè clar de treballar a l'obra res.

P: Pos moltes gràcies!